

Słownik cerkiewnoślaviańsko-polski, redakcja naukowa i wstęp Lilia Citko, Białystok 2012, ss. 130.

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu w Białymstoku ukazało się interesujące źródło do badań dla historyków piśmiennictwa cerkiewnoruskiego na ziemiach Rzeczypospolitej oraz leksyki dawnego języka białoruskiego i regionalnej polszczyzny Podlasia – *Słownik cerkiewnoślaviańsko-polski*. Książka wydana została pod redakcją naukową Lilii Citko, która jest również autorką obszernego wstępu do publikacji. Jest to fototypiczne wydanie *Leksykonu* opublikowanego w 1722 roku przez oficynę bazylikańską w Supraślu pod tytułem: *Леґиконъ Сирѣчь Словесникъ Славенскии имѣющъ в себѣ, словеса перѣе Славенскїа, азбѣчныа, посемяже Полскїа. Благопотребный къ выразѣмнїю Словесъ Славенскихъ, Обрѣтающѣса въ Книгахъ Церковныхъ*. Słownik został przygotowany do druku na podstawie egzemplarza znajdującego się w zbiorach biblioteki Muzeum Podlaskiego w Białymstoku i uzupełniony o brakujące arkusze w oparciu o egzemplarz przechowywany w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Leksykon supraski, w zamierzeniu wydawców, miał być pomocą dydaktyczną dla kandydatów do stopnia duchownego Cerkwi unickiej, wykazujących się słabą znajomością języka cerkiewnosłowiańskiego. Ten niewielki, liczący 32 karty formatu *in quarto*, słownik zawiera około czterech tysięcy haseł cerkiewnosłowiańskich odbitych cyrylicą i około pięciu tysięcy objaśnień polskich tłoczonych łacinką.

Publikacja została podzielona na dwie główne części: filologiczno-językoznawczy wstęp (s. 7–64), który składa się z czterech nienumerowanych części oraz obszernych streszczeń w języku angielskim (s. 41–51) i rosyjskim (s. 53–64) i fototypicznego wydania pierwodruku (s. I–LXV).

Część pierwsza wstępu (*Pierwszy drukowany słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, s. 9–16) ma charakter wprowadzający. Autorka ujmuje w niej w przejrzysty sposób historię supraskiej oficyny wydawniczej oraz krótko omawia działalność wydawniczą, gdzie wspomina o drukach liturgicznych (*psalterze, ewangelie pouczające, czasosłowy*) oraz materiałach dydaktycznych o charakterze normatywno-leksykograficznym (*bukwary, azbuki, słowniki*). Następnie autorka przechodzi do charakterystyki *Leksykonu* supraskiego: analizuje budowę słownika, cel jego powstania, opisuje wznowienia późniejszych wydań (Poczałów 1751, 1756, 1804), oraz omawia, jaki wpływ na kształt źródła w aspekcie leksykograficznym miał wydany niemal sto lat wcześniej *Leksykon* Pamby Beryndy.

Druga część wstępu (*O języku Leksykonu supraskiego*, s. 17–28), została poświęcona omówieniu cech językowych *Leksykonu* supraskiego na tle innych zabytków piśmiennictwa białoruskiego tej epoki. L. Citko dokonuje analizy grafii zabytku, wskazując na dublety samogłosek i ich zastosowanie. W dalszej kolejności omawia cechy fonetyczne języka *Leksykonu*, wskazując na opozycyjną – cerkiewnosłowiańską i ruską – realizację w tekście niektórych zjawisk prasłowiańskich (kontynuanty: połączeń **tort*, **tolt*, **tert*, **telt*, grup nagłosowych **ort-*, **olt-*, połączeń typu **tr̥t*, **t̥t̥*, **tr̥t̥*, **t̥t̥t̥*, nagłosowych połączeń **je-*, **ju-*, połączeń **tj*, **dj*, **kt̥*, **gt̥*) oraz zjawiska odzwierciedlające procesy zachodzące w językach zachodnioruskich (dyspalatalizacja spółgłosek *č*, *š*, *ž* oraz *r*). W zakresie budowy morfologicznej leksyki zabytku, badaczka wskazuje i omawia produktywne formanty (sufiksy *-tel*/*-itel*/*-atel*, *-ije*/*-nije*/*-enije*/*-anije* i prefiksy *iz-*/*is-*, *уз-*/*ус-*).

Następnie, w części czwartej wstępu (*Leksykon supraski jako źródło leksykograficzne*, s. 29–36), autorka przechodzi do leksykograficznej charakterystyki zabytku. Omawia tu makro- i mikrostrukturę *Leksykonu* supraskiego, m.in.: odstępstwa od alfabetycznego układu artykułów słownikowych, rodzaje definicji, wskazuje na brak informacji gramatycznej haseł, nieobecność kwalifikatorów charakteryzujących nacechowanie użytych leksemów oraz rezygnację z prób ilustrowania użycia wyrazu w kontekstach składniowych i leksykalno-semantycznych. Na podstawie analizy L. Citko dochodzi do wniosku, iż redaktor *Leksykonu* supraskiego nie stawił sobie za cel kopiowania *Leksykonu* Pamby Beryndy, lecz starał się stworzyć słownik tłumaczeniowy cerkiewnosłowiańsko-polski, zwierający maksymalnie proste pod względem struktury artykuły hasłowe. Słownikarz uczynił swoje źródło bardziej czytelnym, przejrzystym i dostosowanym do potrzeb nowego odbiorcy, przygotowanym w celu dostarczenia użytkownikowi ekwiwalentów leksykalnych niezrozumiałych wyrazów cerkiewnosłowiańskich występujących w księgach liturgicznych (s. 34–35).

Integralną częścią publikacji jest fototypiczne wydanie *Leksykonu* supraskiego. Reedycja dzieła w takiej formie jest niezbędna badaczom w celu właściwego odczytania pierwodruku. Pozbawiony jest on błędów edytorskich, które mogłyby zaważyć na interpretacji cech językowych zabytku przez jego badaczy. Jako redaktor *Słownika*, L. Citko, będąc pewna wartości oryginału, podjęła trafną decyzję o wydaniu dzieła właśnie w takiej formie.

Elementem godnym uwagi jest fakt, że omawiane wydawnictwo, zawiera materiał egzemplifikujący analizowane zjawiska z zakresu fonetyki, morfologii i słownictwa *Leksykonu* supraskiego, co w połączeniu z reedycją pierwodruku oraz spisem prac związanych z zabytkiem (*Ważniejsze prace związane z Leksykonem supraskim*, s. 37), stanowi cenne źródło do dalszej analizy dla badaczy dziejów ruszczyzny i polszczyzny. Nie bez znaczenia jest i to, że recenzowana praca charakteryzuje się estetyką wydania: twarda, stylowa oprawa, dobrej jakości papier, czytelna czcionka, klarowny układ i podział materiału czynią lekturę publikacji nie tylko pożyteczną, lecz i przyjemną.

Anna Grześ
Białystok